

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

Doktori Disszertáció Tézisei

Szigetváry Nóra

Francia prepozíciós igevonzatok és magyar megfelelőik André Gide „La Symphonie pastorale” és Kosztolányi Dezső „Esti Kornél” című művében

„Nyelvtudományi” Doktori Iskola,

„Dr. Tolcsvai Nagy Gábor akadémikus, egyetemi tanár” a Doktori Iskola vezetője

„Romanisztika” Doktori Program,

„Dr. Salvi Giampaolo egyetemi tanár” a program vezetője

A bizottság tagjai:

Dr. Bárdosi Vilmos egyetemi tanár

Dr. Szabó Dávid egyetemi docens

Dr. Oszetzky Éva egyetemi docens

Dr. Szijj Ildikó egyetemi docens

Dr. Skutta Franciska egyetemi docens

Dr. Bors Edit egyetemi docens

Dr. Salvi Giampaolo egyetemi tanár”

Témavezető: „Dr. Kiss Sándor CSc, doc.”

Budapest, 2016.

1. A dolgozat célja, felépítése

A kutatás elvégzésében **kettős cél** vezetett.

Az egyik, hogy egy szótár anyagának vizsgálata helyett (illetve a mellett) irodalmi **élő szövegekben** vizsgáljam meg az **igevonzatokat és magyar megfelelőiket**. Azokat az előfeltevéseket, amelyek élnek az emberben az igevonzatok „jelentéseiről”, mennyire igazolják az élő szövegek, tehát módszerem inkább induktívnek nevezhető.

A másik nem titkolt célom az volt, hogy az **igevonzat fogalmának egy tágabb értelmezését** igazoljam a francia vonzatok magyar megfelelőinek alátámasztásával. Lucien Tesnière: *Éléments de syntaxe structurale* (première édition :1959) -jából indulunk ki, amely az ige argumentumszerkezetét az alany, a tárgy és a dativus szerepére korlátozta. Kitekintünk a francia szakirodalomra, ahol több szerző értelmezi az igevonzat fogalmát, kritériumokat is felállít, amelyek támpontot jelentenek az igevonzatok elkülönítésére. A Riegel, Martin – Pellat, Jean-Christophe – Rioul, René : *Grammaire méthodique du français* (2009) az, amely először megfogalmazza az ige és vonzata közötti viszony bonyolultságát és sokrétűségét, amelyeket nem lehet csak mondattani vagy csak jelentéstani kritériumokkal meghatározni.

A francia igevonzatok magyar megfelelői sok helyen rávilágíthatnak erre a rejtélyes viszonyra. Végleges, mindent eldöntő megoldást nem próbálok nyújtani.

A dolgozat szerkezetéről, hangsúlyviszonyairól:

A dolgozat második részében a francia igevonzatok magyar előfordulásait foglalom rendszerbe. Ebből a rendszerezésből annak kellene kiderülnie, hogy a francia igevonzatoknak milyen magyar megfelelői vannak. Ami ennek a fajta megközelítésnek a hátránya: aránytalanul nagyobb hangsúlyt kapnak a relatív ritkán, vagy alig-alig előforduló megfelelők. A korpusz alapján készített szótárban vezettem ugyan statisztikát, de a korpusz nagysága nem alkalmas arra, hogy ebből a francia nyelv egészére nézve vonjunk le következtetéseket. A nagyságrendeket azonban mindenképp jelezni kell: a francia igevonzatoknak az esetek döntő többségében a magyar nyelvben is igevonzat (esetragos vagy névutós), és azok közül is a franciával megegyező szerkezetű igevonzat felel meg. Ezen esetek „problémamentességéből” adódóan a dolgozatban ezek aránytalanul kisebb hangsúlyt kapnak, és nagyobb hangsúly esik az ezektől eltérő esetek szemléltetésére, elemzésére. Ennek az is az oka, hogy ez utóbbiak több magyarázatra szorulnak. Az igevonzatok igevonzattal való megfeleltetésénél is ugyanez a helyzet. Gyakrabban előfordul, de az eseteknek csak kisebb hányadában, hogy a vonzat típusa eltér a két nyelvben.

Dolgozatomban tehát a feldolgozás alapját a művekből összeállított igeszótár anyaga képezi, amit kiegészítettem a Magyar-francia rag- és névutószótárból (Kelemen-Pap, szerk., 1999) vett, illetve a Francia igei vonzatokból (Pálfy-Boronkay-Sőrés, 1987) vett példákkal. Vannak továbbá példák, amelyek a felhasznált szakirodalomból származnak, ezek fellelhetőségét jelzem. A maradék példák a saját példáim.

A dolgozatban a terminológiai kérdések tisztázása után először megpróbálom csoportosítani a korpuszomban fellelhető igevonzatokat, és egy-egy példát hozok a különböző típusokra. A következő részben jelentéstani szempontból rendszerezem a francia igevonzatokat, valamint itt kerülnek elő a munka során felmerült kérdések és problémák; ezekre megpróbálok megoldást találni. A negyedik részben nagyrészt a generatív grammatika módszerét segítségül hívva próbálom megközelíteni a francia igevonzatokat.

Munkám célja az volt tehát, hogy megvizsgáljam, hogy milyen magyar megfelelői vannak a francia prepozíciós igevonzatoknak. Mivel igevonzat-szótárak már eddig is léteztek, úgy gondoltam, hogy teljes francia szövegeket hasonlítok össze magyar fordításukkal. Kézenfekvőnek tűnt számomra irodalmi alkotások és fordításuk egybevetése, mivel az irodalmi fordítás igényes, önmagában is értékes szöveg, amely hordozza a saját nyelvének sajátosságait. Ugyanakkor az irodalmi nyelv könnyen alkalmaz olyan előfordulásokat, melyek csak az adott mű kedvéért születtek. Ezért nem feltétlenül irányadóak az adott nyelv egészére nézve.

2. A korpuszról

Egy francia és egy magyar szépirodalmi művet, és annak a másik nyelvre való fordítását szerettem volna feldolgozni. Olyan műveket szerettem volna választani, amelyek nyelvi gazdagsága különösen alkalmassá teszi őket az igevonzatok tanulmányozására. Francia részről elég gyorsan rátaláltam az irodalmi André Gide egy kisregényére, amelynek fordítását Gyergyai Albert végezte, és amely egy külön műalkotás. Nehezebb dolog volt egy olyan magyar szerzőt találni, aki franciák által ismert szerző, és akit francia anyanyelvű fordító is lefordított. A franciák által legismertebb szerzők (Kosztolányi, Márai, és Kertész Imre) közül Kosztolányit választottam a már említett igevonzatok szempontjából való nyelvi gazdagság alapján, de azért is, mert a kiválasztott Gide kisregény, a „La Symphonie pastorale”-hoz Kosztolányi: „Esti Kornél” novellafüzére illett legjobban mind műfaji, mind keletkezéstörténeti szempontból. Így végül a következő műveket dolgoztam fel:

- André Gide (1919): La Symphonie pastorale, Editions Gallimard, Collection: Nouvelle Revue Française, disponible à l'adresse suivante: http://www.ebooksgratuits.com/html/gide_symphonie_pastorale.html, consulté le 8 mars 2016
- Gyergyai Albert, ford. (1970): André Gide: Pásztorének, In: Négy kisregény, Európa Könyvkiadó, Budapest
- Kosztolányi Dezső (első kritikai kiadás: 1933): Esti Kornél, A Délvidéki és Főiskolai Hallgatók Egyesületének Kiadása, é.n.,
- Képès, Sophie, traduit par (2009): Kornél Esti de Kosztolányi Dezső, Éditions Cambourakis

3. A feldolgozás módszere

Ezekből az alkotásokból kikerestem a prepozíciós vonzattal (vonzatszerű bővítménnyel) rendelkező igéket, és a magyar fordításban szereplő megfelelőiket, és ezt szótárrá rendeztem. A francia igevonzatok megfelelőinek pontos leírása nem kis nehézséget jelentett számomra, ilyenkor sokszor voltam kénytelen nyelvi intuícióhoz folyamodni. A szótárrá rendezés módszere a következő volt: A **francia oldalon** szerepeltettem a francia igét (igei kifejezést) prepozíciós vonzatával, megjelölve a bővítmény típusát is. A **magyar oldalon** a szerkezetnek megfelelő jelentést tüntettem fel, itt is jelölve a bővítmény típusát. Mivel **kiinduló nyelvnek a franciát tekintettem**, a szótárba bekerültek azok a kifejezések, amelyek francia oldalon igevonzatok (igevonzatnak tűnő szerkezetek), de azok a magyar igevonzatok, amelyek nem eredményeztek francia oldalon igevonzatot, nem jelentek meg a vizsgálatban. Tehát a dolgozat célja nem az volt, hogy összehasonlítsam a francia és magyar igevonzatokat, hanem az, hogy azt vizsgáljam meg, hogy milyen magyar nyelvi megfelelői vannak a francia igevonzatoknak, és ezek miben hasonlítanak magyar megfelelőikhez, illetve hogy miben térnek el tőlük. Miért más ez a munka, mint az igevonzat-, és egyéb szótárak, netalántán nyelvtanok vizsgálata? Először is: ez nem kivonatok, hanem a működő nyelvek összehasonlítása, másodsor olyan eredményekkel is kecsegtet, amelyek a szótárakból és a nyelvtanokból nem derülnek ki, esetleg kimaradtak. A nyelvek összehasonlításánál ugyanis hajlamosak vagyunk kizárólag az azonos nyelvtani kategóriájú egységek összehasonlítására, és szívesen figyelmen kívül hagyjuk azt, amit a két nyelv eltérő módon fejez ki. Ezek látványosan jelennek meg egy műfordításban, ahol a cél nem a szóról-szóra történő

lefordítás, hanem az, hogy jelen esetben a magyar anyanyelvű olvasó ugyanazt az irodalmi művet olvassa, mint a francia. Persze tisztában vagyok azzal, hogy ennek a módszernek nagyon sok hiányossága van: a jelentésmegfelelések lehetnek alkalmiak, a fordításban nagy szerepe van ilyenkor a stilisztikai eszközöknek, és nem utolsósorban az, hogy az irodalmi nyelv a teljes nyelvnek csak egy nagyon kis szelete...Úgy is mondhatnám, hogy amíg egy szótár a nyelveket, addig ez a fajta szótár inkább a nyelvhasználatokat, a normákat hasonlítja össze. Éppen ezeknek az ellensúlyozásaképpen, vizsgálatomban felhasználtam a Magyar-francia rag- és névutószótár (1999) illetve Francia igei vonzatok (1987) anyagát is.

4. Az ige fogalma

A „Grammaire méthodique du français” (Riegel-Pellat-Rioul, 2009, 243-244.o.) három pontban foglalja össze az ige ismérveit: megkülönböztet **morfológiai, mondattani, jelentéstani** ismérveket, javasolja továbbá az *esemény (procès)*, mint az ige kategóriájának legmegfelelőbb terminus használatát. A predikátumként előforduló lexikai egységek felvétele túnt indokoltnak, hiszen azt, hogy adott esetben a két predikátum közül melyiket válasszuk, pragmatikai, és egyéb nem lexikális tényezők döntenek el.

5. A vonzat fogalma

A Grammaire méthodique du français álláspontját elfogadva vonzatnak tekintjük az igétől mind formájában, mind jelentésében függő elemeket, melyek adott esetben nem is biztos, hogy megjelennek a mondatban. Ez a probléma felveti az implicit argumentumok kérdését, amelyekben a magyar nyelv megengedőbb, mint a francia. A vonzatokkal együtt kezeljük, de azoktól megkülönböztetjük az igétől formájukban nem, de jelentésükben függő elemeket: a formai megkötés nélküli határozókat, ezek nagy többsége helyhatározó, egy részük módhatározó. Ezek az elemek az ige asszociációs köréhez tartoznak.

6. Kötelező és fakultatív vonzatok

A vonzatok között megkülönböztetünk kötelező és fakultatív vonzatokat, és láttuk, hogy azok az ige argumentumszerkezetébe tartoznak, de egy adott mondatban való megjelenésüket több minden befolyásolhatja, melyek között vannak általános, minden nyelvre kiterjedő szabályok (a kormányzás és kötés elmélete), de vannak nyelv specifikus

szabályok is, amelyek között találtunk olyanokat, amelyekben a francia és a magyar nyelv eltér.

7. Az *être* ige vonzatai?

Az *être* ige prepozíciós bővítményeit megvizsgálva arra jutottunk, hogy vannak közöttük vonzatok, de formai megkötés nélküli határozók is, legnagyobb többségüknél a bővítmény az igazi jelentés hordozója és nem elválasztható az igétől.

8. A prepozíciók / esetragok és névutók működése

A prepozíciók, illetve az esetragok és névutók működése között párhuzamot húztunk az igével való asszociációs, a névszóval való lineáris kapcsolatuk miatt. Rávilágítottunk egy lényeges különbségre is: a „testetlen” prepozíciók (*à/ de*) jelentése inkább jelzésértékű, a komplex igei jelentést az ige jelentése erőteljesebben befolyásolja, mint a magyar nyelvben. A magyar esetragok sokkal markánsabb jelentés hordozói. A többi prepozíciónál árnyaltabb a helyzet, viszont az igevonzatok esetében az *à* és a *de* prepozíció óriási arányban felülreprezentált.

9. Az igekötőkről

Az igekötőket azért vontuk be a vizsgálatba, mert felvetődött a gyanú, hogy egyes esetekben a francia igevonzatok megfelelőiként igekötőt is találunk. Ezt a vizsgálat legtöbb esetben nem igazolta, de a magyar igekötőket az igemódosítók közé soroltuk, és párhuzamot húztunk az általuk betöltött szerep és a vonzatok mint igemódosítók szerepe között.

10. Az *à* prepozíció magyar megfelelői

A francia prepozíciókat először formai oldalról közelítettük meg, így megnéztük, hogy az egyes prepozícióknak milyen magyar nyelvű megfelelői vannak. Láttuk, hogy az általunk vizsgált korpuszban az igevonzatként álló *à* prepozíció fordult elő a leggyakrabban, és magyar jelentései is a legszélesebb körben mozogtak (15 féle esetragot találtunk). Az *à* prepozíció jelentését próbáltuk körülhatárolni, legpontosabb meghatározását Goyens – Lamiroy – Melis (2003) cikkében találjuk, amely szerint az *à* prepozícióval jelölt bővítmény az esemény fókusz pozícióban lévő nem alanyi szereplője.

11. A de prepozíció magyar megfelelői

A *de* prepozíció volt a másik, döntő számban megjelenő prepozíció a vonzatok között. Cervoni (1991) fel is hívja a figyelmet a *de* térhódítására az egyéb prepozíciók kárára. A *de* jelentésének meghatározásában két szerzőt is segítségül hívtunk. Christina Papahagi (2002) cikkében kiemeli, hogy a statikus és dinamikus jelentés azonosítása a mai francia nyelvben az igei jelentés, illetve bizonyos esetekben egy még szélesebb kontextus figyelembe vételével történik. Ezt a jelentést a magyar esetragok önmagukban hordozzák. Pierre Cadiot (1993) elemzi a *de* és az *à* prepozíciók által képviselt ellentétes jelentéseket, amelyekből a *de* – visszafelé tekintő és passzív jelentés kifejezésére különösen alkalmas, és ezeket láthattuk is a magyar megfelelőknél.

12. Egyéb prepozíciók magyar megfelelői

A többi prepozíciókkal kapcsolatban megállapítottuk, hogy részt vesznek az elvont-konkrét jelentések kifejezésében, jelentésük általában konkrétabb, mint az *à* és *de* prepozíciónak, és egy gyenge jelentésű ige mellett gyakran a jelentés hordozói, de az ellenkezőre is van példa, amikor a jelentést az ige hordozza, és a prepozíció csak jelzésértékű.

13. Egy ige – több prepozíció lehetőségei

A francia nyelvben elterjedt jelenség, hogy egy igehez többféle prepozíció kapcsolódhat. Ez lehet egyrészt egy ige mellett megjelenő több argumentum kifejeződése, ez a magyarhoz hasonló jelenség. Másrészt a többféle prepozíció eredményezhet többféle jelentést is, ez a magyarban nem túl gyakori, magyarul inkább az igekötő megváltoztatása jár együtt ilyen módon a jelentés megváltoztatásával.

14. A helyviszony – statikus/dinamikus – közeledés/távolodás

Az egyes prepozíciók vizsgálata után a jelentések felé fordultunk, és megnéztük, hogy bizonyos jelentéseket milyen módon fejeznek ki a francia prepozíciók, illetve azt, hogy ezek hogyan jelennek meg a magyar nyelvben. Sok esetet találtunk, amikor az *à* prepozíció gond nélkül helyettesíthet más helyhatározó prepozíciót, és ezeknek 17 különböző magyar megfelelőjét találtuk a korpuszokban. Megállapítottuk, hogy a helyviszonyt kifejező

igevonzatok esetében a francia nyelv leggyakrabban célpontot és eredetet fejez ki, ellentétben a magyarral, ahol az igevonzat hordozza a statikus vagy dinamikus jelentéselemet, és a dinamikuson belül közeledést vagy távolodást is kifejez.

15. A részes viszony – lexikai és kiterjesztett – elidegeníthetetlen tulajdon és műveltetés

A részes viszony kifejezésénél megállapítottuk, hogy elfogadjuk Van Peteghem (2009) álláspontját arról, hogy a francia dativus használatát strukturális szabályok határozzák meg: dativus-ban áll a mondat második legaktívabb szerepet betöltő szereplője (ha az igének van tárgya), illetve az alanynál is aktívabb szerepet is betölthet, ilyenkor az igének nincs tárgya. Ezzel szemben a magyar részeshatározó esetragjának jelentéskörét meg tudjuk magyarázni jelentésbővüléssel, ezek az igevonzatok a francia lexikális illetve kiterjesztett dativus körébe tartoznak.

16. Helyhatározó formai megkötés nélkül

Számos olyan ige van mindkét nyelvben, amelyeknél az igei jelentéstől elválaszthatatlan a prepozíciós bővítmény, ezek között sok olyan is van, amely kötelezően megjelenik a mondatban, formája mégsem meghatározott. Ezeknek az igéknek a többsége formai megkötés nélküli helyhatározót vár el maga mellett. Ezek az igék nem mindig esnek egybe a két nyelvben.

17. Módhatározó formai megkötés nélkül

Van néhány olyan ige viszont, amely formai meghatározás nélküli módhatározót vár el maga mellett, amely lehet prepozíciós szerkezet is. Ezeknél a szerkezeteknél a bővítmény nélkül az ige jelentése megváltozik vagy értelmetlenné válik. Ez mindkét nyelvben így van.

18. Az igevonzatok célszerűsége

Az igevonzatoknak gyakori velejárója a célszerűség. Úgy tűnik, hogy ez az igei jelentést is befolyásolja. A magyar megfelelők hangsúlyozottan rámutatnak arra, hogy a célra irányultság (telikus igék) szorosabbra fűzi az ige és bővítménye közti viszonyt.

19. Szabályos eltérések

- A **statikus és dinamikus események** egy része pont ellentétes a két nyelvben, francia statikus igének a magyar fordítása dinamikus igével és esetraggal történik és fordítva.
- A **dativus**-szal álló francia igék egy nagy csoportját helyviszonyt jelentő esetraggal fejezzük ki magyarul, ezeknek két jellemző csoportja van. Egyik a kérdést kifejező (kommunikációs) igék, amelyeknél a magyar nyelv az információ irányára koncentrál és nem a második érintett szereplő kijelölésére. A másik csoport a negatív viszonyt kifejező igék csoportja, ahol a francia nyelv még mindig a viszony második számú szereplőjét fejezi ki, amíg a magyar nyelv a távolodást érzékelteti a viszonyban.
- Még mindig a francia dativus-nál maradva a francia nyelv ismeri az **elidegeníthetetlen tulajdon** fogalmát, ahol a tulajdonos, mint az esemény második szereplője ezúttal is dativus-ban van, a magyar nyelv viszont a birtokos személyét fejezi ki a birtokjellel.
- A **de** prepozíció a francia nyelvben általában a *patiens* tematikus szerep kifejezőeszköze, ezért történik meg gyakran, hogy a magyarban az eszközhatározó esetragjával (-val/-vel) visszaadott igevonzat megfelelője legtöbbször a *de* prepozíció.

20. Prepozíciós ellentétpárok

Már megállapítottuk, hogy a prepozíciók jelentése sokszor csak jelzés értékű, a prepozíciók sokszor ellentétpárokat képviselnek, egymáshoz képest hordoznak bizonyos jelentést, gyakran ugyanannak az igének a párjaként.

21. Transzformációk

Elfogadtuk több szerző feltételezését arról, hogy a mondatoknak legalább kettő, egy felszíni és egy mélyszerkezetének kell lennie, és hogy a generatív grammatika segítségével be tudjuk látni, hogy a francia és magyar igevonzatok közötti különbségek sokszor csak a felszíni szerkezetet érintik, ezek a szerkezetek transzformációval átalakíthatók egymásba.

A **diatézis** (igenemváltás) például nyelvspecifikus módon működik, legalábbis a megvalósulási forma tekintetében. Láttuk, hogy a magyar nyelvben kevesebb funkcióváltó szabály létezik, amely alapján igenemváltáshoz tudunk folyamodni. A magyar nyelv ezeket a funkciókat lexikális szinten oldja meg, legalábbis a fordítási példák tanúsága szerint.

A **műveltetés** kifejezésére – a passzívhoz hasonlóan – megvan ugyan a lehetőség a magyar nyelvben, mégis sokkal ritkábban élünk vele, erre is igaz, hogy inkább lexikális szinten, körülírással fejezzük ki. A francia műveltetés a dativus strukturális használatának egyik példája, magyar megfelelői nem állnak részben esetben.

De ugyanazt mondhatjuk el a szófajváltásról is, az **igeneveknek** megvannak a magyar megfelelői, de alkalmazásuk nem automatikus, szabályokkal leírható.

22. Vonzatpróbák

A vonzatpróbák, ha korlátozottan is, de többnyire alkalmasak arra, hogy megkülönböztessük a vonzatokat a szabad határozóktól. A kötelező vonzatoknál az elhagyhatóság egyértelműen működik mindkét nyelvben. A nem kötelezőknél is működőképesnek fogadtuk el Roberge és Troberg (2007) által javasolt szétválaszthatóságot mind a francia, mind a magyar nyelvű példáinknál.

23. Nyelvtani kategóriák átlépése az irodalmi fordításban

Az irodalmi szövegek és irodalmi értéket képviselő fordításaik olyan nyelvi megoldásokhoz is folyamodnak, ami az adott nyelvre nem általánosan jellemző, írói leleménynek köszönhető, és amelyeket általában stilisztikai megfontolások vezetnek. Korpuszunkban is összegyűjtöttünk ezekből a megoldásokból, és megpróbáltuk a stilisztikai okokat keresni a háttérben.

24. Konklúzió

Szerettem volna olyan szépirodalmi szövegeket feldolgozni, amelyek gazdagon és természetes módon ki tudják használni az adott nyelv sajátosságait, ugyanakkor fordításuk jól visszaadja a másik nyelv olvasói számára a szöveget.

Módszeremet azért érzem indokoltnak, mert ugyan nagyon sok nyelvészeti vizsgálat történik korpuszok alapján, műfordításon alapuló és szépirodalmi szövegeket párhuzamba állító vizsgálatból nincs olyan sok, különösen nem francia és magyar szövegek alapján.

A dolgozattal nem titkolt célom volt az **igevonzat Tesnière által képviselt fogalmának kitágítása**, amely feladatot éppen a magyar megfelelőkkel való szembesítés fényében próbáltam végrehajtani.

Maurice Gross (1968), a Grammaire méthodique du français (2009), Kiefer Ferenc (2005) és Peredy Annamária (2008) vonzat-meghatározását is elfogadva megpróbáltam a francia igevonzatok magyar fordításai által történt megvilágítással az igevonzat fogalmát kiterjeszteni, és így megkülönböztettünk formájukban és jelentésükben is az igéhez kötődő vonzatokat, illetve csak a jelentésükben az igéhez tartozó elemeket, amelyeket az ige asszociációs körének neveztünk. A csak a formájukban az igéhez kapcsolódó prepozíciókkal (marqueurs d'infinitif) itt most csak érintőlegesen foglalkoztunk.

Szembetűnő egybeesés, hogy a francia nyelv 19 **prepozíciójával** szemben a magyar nyelv 18 **esetragot** tud felsorakoztatni, a **névutók** pedig párhuzamba állíthatók a francia prepozíciós szerkezetekkel.

Az **igekötőket**, mint igemódosítókat vontuk be a vizsgálatba, és találtunk eseteket, amikor francia igevonzat megfelelőjének szerepét töltötték be; illetve a francia „joly joker” igeik mellett megjelenő prepozíciók sokféleségét a magyar igekötők egy ige mellett megjelenő sokféleségéhez hasonlítottuk.

A prepozíciókon egyenként végigmenve megállapítottuk, hogy az *à* és a *de* prepozíciók szerepe az igevonzati prepozíciók között meghatározó, előfordulási arányukban és a betöltött szerepek számát tekintve is.

Az *à* prepozíció túlsúlya azzal is magyarázható, hogy a két legnagyobb, a prepozíciók által betöltött szemantikai osztály, a helyviszony és a dativus legfontosabb prepozíciója. A magyar megfelelőkkel szembesítve láthattuk, hogy az *à* prepozíció szerepe inkább csak jelzésértékű, a helyviszony esetében általában az esemény célpontját jelzi, a dativus esetében pedig az esemény második legaktívabb szereplőjét. A *de* prepozíció leggyakrabban igevonzatként az esemény eredetét jelzi.

Ezzel szemben a magyar nyelvben a helyviszonynál az irányhármasságon túlmenően is hordoznak jelentést az esetragok, amely jelentés az igevonzatok estében hozzáadódik az ige alapjelentéséhez. A részes eset ragja is egy jól körülhatárolható jelentéskört képvisel, amely elkülönül a helyviszony esetragjaitól és más esetragoktól. A francia dativus megfelelőiként

számos esetben találunk magyar helyviszonyt kifejező esetragot. A részes viszonnal és kifejezőeszközével mindkét nyelvben összefügg a birtokviszony kifejezése.

Láttuk, hogy a **francia nyelvben** inkább az **igei jelentés** határozza meg, hogy egy esemény statikus vagy dinamikus, viszont a **magyar nyelvben** az **esetragok** egyértelműen jelzik ezt.

Az időviszony kifejezőeszközeiben mindkét nyelvben szorosan a helyviszonyhoz kötődik, de ritkán fejez ki vonzatot.

Az eszköz és az eredet a francia nyelvben összekötődik, és összefügg a passzív szereppel, kifejezőeszköze a *de* prepozíció.

Feltételezzük, hogy bizonyos igék **formai megkötés nélküli helyhatározót** várnak el maguk mellett, és ez mindkét nyelvben megfigyelhető jelenség. Ezt a formai megkötés nélküli helyhatározót meg kell különböztetnünk az igtől mind formájában mind jelentésében függő igevonzatoktól, de az igemódosítók közé soroltuk őket, és azt mondtuk, hogy az ige asszociációs köréhez tartoznak.

Nem csak helyhatározót, hanem **módhatározót** is találtunk olyat, amely vonzatszerűen viselkedik, elhagyhatatlan az ige mellől, de csak jelentése által meghatározott, van közöttük olyan, amely prepozíciós szerkezet, és szintén az igemódosítók közé soroltuk őket.

A két nyelv közötti eltérések egy része szabályos csoportokba rendezhető.

A **célra irányuló** (telikus) igék alapvetően vonzattal rendelkeznek, mert az esemény célja általában része az igei jelentésnek. A magyar fordítás nagyrészt jól rávilágít erre a célra irányultságra.

Prepozíciós ellentétpároknál jól kirajzolódik az egyes prepozíciók által hordozott jelentés, így elsősorban az **à /de** prepozíciópárnál, amire a szakirodalom is rávilágít, és amelyet az általunk talált magyar fordítási példák is jól alátámasztanak:

- Az *à* az esemény aktív szereplőjét jelöli ki,
- A *de* az esemény passzív szereplőjét.

Az *à* és *de* viszont szemben áll a **többi prepozícióval**, mert amíg az előbbiek adják a vonzatok nagy részét, az utóbbiak szabadabb kapcsolatban állnak az igével. Az előbbiek bármely ige mellett kevés jelentéssel bíró nyelvi elemek, ahol a jelentés igazi hordozója maga az ige, addig a többi prepozíció általában jól körülhatárolt jelentéssel rendelkezik, és gyenge igék mellett is hordoznak jelentést.

A „joly joker” igéknél jól megfigyelhető, hogy a hozzájuk tartozó különféle prepozíciók hatására az igei szerkezet jelentése igen sokféle lehet. A magyar nyelv hasonló jelenséget csak az igekötők viszonylatában ismer, tehát a francia igevonzat --- magyar esetrag/névutó párhuzam bonyolultabb annál, minthogy egymásnak megfeleltessük őket. A **nyelvi rendszer** és a **nyelvi norma** (a nyelv tényleges működése) ebben az esetben is szétválík egymástól.

Le kell szögezzünk egy dolgot, ami a dolgozatból talán nem derült ki: és ez a két nyelv kifejezőeszközeinek **hasonlósága** az igevonzatok terén. Az **ige és vonzata közötti kapcsolat** egy olyan **grammatikai viszony**, amely mindkét nyelvre jellemző. Két nyelv összehasonlításában a különbségek hangsúlyozására szoktak kitérni, mert ami hasonló, az a természetes. Ez rendben is van így, ez a dolgozat is leginkább a különbségekre tér ki. Az igevonzatok területén ezt úgy kell elképzelni, hogy az esetek nagy részében a két nyelv azonosan viselkedik: bizonyos szemantikai viszonyokat bizonyos francia prepozíciók, és az ezeknek megfelelő esetragok illetve névutók fejezik ki. Az itt vizsgált kategóriák közül a magyar nyelvben még nagy számban fordulnak elő „hogy kötőszós mellékmondatok”, de ezek nem az esetragok és a névutók helyett állnak, hanem funkciójuk a bővítmény kifejtése. A többi kategória nagy részére csak kevés példát találunk, előfordult olyan, hogy csak a dolgozatban szerepeltetett példát.

A két nyelv természetesen eltér a kifejezőeszközeiben: a francia „prepozíciós” nyelv, a magyar „esetekkel” rendelkező nyelv, esetragokkal és névutókkal.

A francia prepozíciók – kicsit hasonlóan a magyar esetragokhoz – például a névutóknál kevésbé alkalmasak arra, hogy **önálló szemantikai jelentést** hordozzanak. A prepozíciók és az esetragok inkább régensükkel együttműködve hozzák létre a **komplex jelentést**. Természetesen minden prepozíciónak és esetragnak megvan az a **jelentésmozzanata**, ami különösen alkalmassá teszi ennek vagy annak a szerepnek a betöltésére. Ezek azok a jelentésmozzanatok, amelyek a nyelvelsajátítás kezdetén rögzülnek, mint például: „közeledés” - à = -hoz/-hez/-höz, vagy: „távolodás” - de = -tól/-től.

A nyelv folyamatosan **változó rendszer**, amely a külvilág változásairól számot kell adjon. Ez a változás elsősorban a szókincset érinti: **jelentésváltozások** történnek: egyre több az átvitt értelmű jelentés, az állandósult szókapcsolat kifejezés, ami az **igevonzatok rögzülését** segíti elő. Ez mindkét nyelvre jellemző folyamat.

De milyen sajátos tendenciák figyelhetők meg a két nyelvben? Érzésem szerint megfigyelhető a franciában és a magyarban egy ellentétes tendencia:

A francia a **viszonyok jelentéskonzentrációjára** törekszik: a *de* prepozíció térhódítása más prepozíciók rovására; a tárgy, és bizonyos tekintetben a részes viszony jelentéseinek bővülése figyelhető meg.

A magyarban a névutók számának bővülése, és egyre terjedő használata látszik az esetragok rovására, ez inkább aminél pontosabb **jelentéskifejtés** felé mutat.

A két nyelvben megjelenő **szemléletbeli különbségek** univerzális, az emberi gondolkodásra jellemző jelenségnek tűnnek. Arra kell viszont törekedjünk, hogy az ezeket mozgató asszociációs rendszereket felfedjük és rendszerezük.

A **vonzatpróbák** közül az „**elhagyhatóság**” tűnik tarthatónak, de természetesen minden esetben ez sem megoldás, hiszen a „**visszakereshetőség**” kritériumának működése sok elhagyást eredményez. Ezért az igevonzatokat szöveggörnyezetükkel együtt kell vizsgálni, és ott megkeresni azt a **komplex jelentést**, amit a régens (ige) + vonzata (bővítmény) hoz létre, amely komplex jelentés nem lelhető fel a lazábban kapcsolódó mondatrészeknél, a szabad határozóknál.

A két nyelv **nyelvtani kategóriái** nagyrészt megegyeznek, de ha el is térnek, gyakran megvan az adott megfelelőjük is a másik nyelvben. A kategóriák **átlépése** egy adott nyelven belül is előforduló jelenség, sokszor stilisztikai, pragmatikai okai vannak.

25. Merre tovább?

A **prepozíciós vonzatok névmással való helyettesítését**, ami ráadásul vonzatpróbaként is működik, mindenképp a téma részének érzem, csak idő hiányában hagytam ki a dolgozatból.

Tervezem továbbá az igevonzatok **szemléletében jelentkező különbségek rendszerbe foglalását** újabb korpuszok bevonásával, újabb szövegek feldolgozásával; szükségesnek érzem nem irodalmi művek bevonását is a vizsgálatba.

A **tárgy bevonása** a kutatásba mindenképp indokolt, hiszen a legtöbb igenek, amely prepozíciós vonzattal rendelkezik, tárgyi vonzata is van; e nélkül egy kicsit féloldalas is a vizsgálat. Ez viszont felvet olyan problémákat is, amelyekkel eddig nem foglalkoztunk:

- determinánsok kérdése: határozott, határozatlan névelők etc.

- a magyar nyelvben: határozott és határozatlan (alanyi és tárgyas) ragozás kérdése.

A **francia személytelen szerkezetek** egy nagyon érdekes területnek tűnik, argumentumszerkezetük speciális, az ige és bővítményei témakörében érdekes eredményeket hozhat.

A most feldolgozott korpuszból felsejlett megoldatlan problémák közül:

- Vannak olyan igék, amelyek **a fordítás számára „elvesztek”**, melyek ezek, és mi lehet ennek a jelenségnek az oka?

A szótár készítése során nem tudtam megbirkózni számos **bonyolult szerkezet jelentéselemekre való bontásával**. Ennek a megkísérlése, és ezeknek a szerkezeteknek az elemzése érdekes feladat az igevonzatok problematikája szempontjából is.

Felhasznált irodalom

1. Cadiot, Pierre (1993) : *De* et deux de ses concurrents *avec* et *à*, *Langages*, no.110
2. Cervoni, Jean (1991): *La préposition. Etude sémantique et pragmatique*, Duculot, Bruxelles
3. Goyens, Michèle – Lamiroy, Béatrice – Melis, Ludo (2002) : Déplacement et repositionnement de la préposition *à* en français In : *Linguisticae Investigationes* n°25/2
4. Gross, Maurice (1968): *Grammaire transformationnelle du français. Syntaxe du verbe*, Larousse, Paris
5. Kelemen Tiborné és Pap Gábor szerk. (1999) : *Magyar – Francia Rag- és Névtudósztár*, Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest
6. Kiefer Ferenc (2005) szerk. : *Strukturális magyar nyelvtan, 3. kötet : Morfológia*, Akadémiai Kiadó, Budapest
7. Pálffy Miklós – Boronkay Zsuzsa – Sőrés Anna (1987): *Francia igei vonzatok*, Tankönyvkiadó, Budapest
8. Papahagi, Christina (2000): *L’opposition statique-dynamique dans la grammaticalisation de la préposition française de de*, In: *Linguisticae Investigationes* no.25, pp223-247
9. Peredy Annamária (2008): *A kötelező határozók aspektuális szerepe*, In : *Magyar Nyelv* no.104
10. Riegel, Martin – Pellat, Jean-Christophe – Rioul, René (2009.): *Grammaire méthodique du français*, Presse Universitaire de France, Paris
11. Roberge, Yves – Troberg, Michelle (2007): *Thematic indirect objects in French*, *Journal of French language studies* 17(3), pp297-322, elérhető: <file:///C:/Users/SAS/Downloads/Roberge&Troberg%20-%20JFLS%20-%20published.pdf> (letöltve: 2016. május 27.)
12. Tayalati, Fayssal – Van Peteghem, Marleen (2009): *Pour un traitement unitaire de l’assignation du datif en français*, In: *Linguisticae Investigationes* no.32, pp99-124
13. Tesnière, Lucien (első kiadás: 1959): *Éléments de syntaxe structurale*, Klincksieck, Paris, 1988

A témához kapcsolódó publikációk:

- Szigetváry Nóra: Prepozíciókkal foglalkozó francia szakirodalmi tendenciák és igazolásuk magyar fordítási korpuszokban
(Konferenciakötet megjelenés alatt)
Alkalmazott tudományok III. fóruma
Konferencia helye, ideje: Budapest, Magyarország, 2016.03.10-2016.03.11.
Budapest: Budapesti Gazdasági Egyetem

- Szigetváry Nóra: Francia főnévi bővítménnyel rendelkező „à” prepozíciók igevonatok a magyar megfelelők tükrében
In: Solt Katalin (szerk.)
Alkalmazott tudományok II. fóruma: Konferenciakötet. 786 p. Konferencia helye, ideje: Budapest, Magyarország, 2015.03.12-2015.03.13. Budapest: Budapesti Gazdasági Főiskola, 2015. pp. 650.-669.

- Eckhardt Sándor, Konrád Miklós
[\[30\]](#), Bucsi Szabó Péter, Cséfalvay Krisztina, Szigetváry Nóra, Vető Ágnes (szerk.)
Magyar Francia Nagyszótár: Grand Dictionnaire Hongrois-Français
1881 p.
Akadémia Kiadó, Klasszikus Nagyszótárak (1999)